sine papa recepto ꝑ omnes q̄ con uenerant et ꝑ iudiciū cōcilij super vtrosq; ꝯtēdentiū de papatu. Nō obstante lr̄ali sono decretorū qd̄ nec cōciliū euocari pōt sine papa. nec papa pōt a toto ꝯcilio iudicari. Sed hec acten⁹ ꝓtestatione subiūcta ꝙ nihil hic vel alibi temerarie loq̄ ꝓpositū fuit. nihil cū conscientia vel detractiōis vel inordinati fauoris. vel amaricati cordis. nihil deniq; in fauorē illicitorū cōtractuū vel contrahentiū p̄sertim vsurarie prauitatis. quā nouimus tam diuino q̄ humano iure damnatam Deo gr̄as

Explicit tractatus de contractib⁹ eximij sacre theologie ꝓfessoris Magr̄i Jobis Garson Cancellarij parisien̄.

Incipit tractatus magistri wilhelmi orem. doctoris et ph̄i subtilissimi de moneta

Quibusdam videt̄ ꝙ aliquis rex aut princeps auctoritate ꝓpria possit de iure vl̄ de p̄uilegio libē mutare monetas in suo regno currētes. et de eis ad libitū ordinare ac sup̄ hoc cape lucrū seu emolimētū q̄ntūlibet. Alijs aūt videt̄ oppositum. ꝓpter qd̄ intendo in p̄nti tractatu de h̄ scribē quid s̄m ph̄iam Aristotelis p̄ncipalit̄ mihi videt̄ eē dicēdū. incipiēs ab origine monetarū. nihil temē asserēdo. s̄ totū summitto correctiōi maiorū. q̄ forsan ex eis q̄ dictur⁹ sū poterūt excitari ad det̄minādū veritatē super isto. Ita vt omni cessanti scrupulo om̄es prudentes in vnā possēt parit̄ sn̄iam ꝯuenire et circa h̄ inuenire qd̄ p̄ncipib⁹ et subiectis imo toti reipublice ꝓficiat in futuruz

Incipiūt capl̄a seq̄ntis tractat⁹ de origine et natura. iure et mutationibus monetaruz

Propt̄ q̄d moneta sit inuēta. ca. i
De q̄ matēia debeat eē moneta. ij
De diuersitate matēie ꝛ mixtiōe. iij
De figura vel forma monete. iiij
Cui incnmbit facē numisma .v
Cui⁹ sit ip̄a moneta .vi
De cui⁹ expēsis sit fabricāda. vij
De mutatiōib⁹ monetarum in generali .viij
De mutatiōe monete in figura. ix
De mutatōe ꝓportōis mōetaꝝ. x

De mutatõe appellatõis mõete xi
De mutatõe põdẽis mõetarũ. xij
De mutatõe matẽie mõetarũ. xiij
De mutatõe ꝯposita mõetaꝝ xiiij
Q̃ lucꝝ qđ ꝓuenit p̃ncipi ex mutatiõe monetarũ ẽ iniustũ xv
Q̃ lucrari in mutatiõe monete est innaturale .xvi
Q̃ lucrari in mutatiõe monete est peius q̃ꝫ vsura xvij
Q̃ tales mutatiões monetaꝝ q̃ntũ ẽ ex se nõ sũt ꝑmittẽde. xviij
De q̃busdam inconueniẽtib⁹ tãgẽtib⁹ p̃ncipẽ q̃ sequũtur ex mutatione monetarum. .xix
De alijs incõueniẽtib⁹ totã cõitatem tangentib⁹ .xx
De illis q̃ tãgũt ꝑtẽ cõitatis. xxi
Si cõitas potest facere tales mutationes monete xxij
In quo arguit̃ ꝙ princeps possit mutare monetas .xxiij
Rñsio ad predicta ⁊ conclo principalis .xxiiij
Q̃ tyrãnus ñ p̃t diu durare xxv
Q̃ cape lucꝝ ex mutatõib⁹ mõetarũ p̃iudicat toti regali ptãti. xxvi

Capit p̃mum ꝓpter q̃d moneta sit inuenta

Quãdo diuidebat altissimus gẽtes. qñ sepabat filios adã ꝯstituit t̃minos ꝓplorꝝ. inde multiplicati sũt hoies sup t̃rã. ⁊ possessiões ꝓut expediebat diuise sc̃ Ex h̃ aũt ꝯtigit ꝙ vn⁹ habuit de vna re vltra suã nc̃itatẽ. ali⁹ ꝟo đ eađ habuit paꝝ aut nihil. et de alia re ꝯtrariũ fuit Sic̃ forte pastor abũdauit ouib⁹. ⁊ pane indiguit. et agricole ecõuerso. Vna etiã regio supabũdauit in vno. et defecit in alio Ceperũt igit̃ hoies mercari sine moneta et dabat vn⁹ altẽi ouẽ ꝓ frumẽto. et ali⁹ de labore suo ꝓ pane vel lana ⁊ sic đ alijs reb⁹ Qđ adhuc lõgo tpe postea fuit istitutũ in q̃b⁹ dã ciuitatib⁹. ꝓut narrat iustin⁹ Sꝫ cũ in hmõi ꝑmutatiõe ⁊ trãsportatiõe reꝝ multe difficultates accidẽnt. sb̃tiliati sc̃ hoies vsũ iuenire mõete. q̃ essꝫ instrumẽtũ ꝑmutãdi ad inuicẽ naturales diuitias q̃b⁹ de ꝑ se sb̃ueniri possꝫ hũane nc̃itati Nã ip̃e pecũie dicũt̃ arficiales diuitie. Contingit eni his abũdãtẽ mori fame. sic̃ exẽplificat aristoteles de rege cupido q̃ orauit vt q̃cq̃d ip̃e tãgẽt aurũ eẽt qđ dij ãnuerũt et sic fame perijt vt dicũt poete Qm̃ ꝑ pecũiã nõ imediate succurrit̃ indigẽtie vite ꝫ ẽ instrumẽtũ artificialit̃ iuẽtũ ꝓ naturalib⁹ diuitijs leui⁹ ꝑmutãdis. Et absqꝫ alia ꝓbatiõe clare p̃t patẽ ꝙ numisma ẽ valde vtile bo^{m} cõitati ciuili ⁊ reipublice vsib⁹ oportunũ imo nc̃ariũ. vt ꝓbat aristoteles v. et h̃. q̃nq̃ꝫ de h̃ dicat ouidi⁹ Effodiũt̃ opes irritamẽta maloꝝ Jãqꝫ nocẽs ferꝝ ferroqꝫ nocẽti⁹ auꝝ ꝓdierat ꝛc̃. Hoc eniꝫ facit ꝑuersa maloꝝ cupiditas nõ ip̃a pecũia q̃ ẽ hũano ꝯuictui multũ accõmoda et cui⁹ vs⁹ de ꝑ se bon⁹ ẽ Jñ ait cassiodor⁹ Pecũie ip̃e q̃muis celeberrimo viles eẽ videãt̃ aĩaduertẽdũ ẽ q̃nta tñ a veterib⁹ rõe collecte sc̃ ꝛc̃. Et i alio loco dicit ꝙ ꝯstat mõetarios in vsũ publicũ spẽalit̃ esse inuẽtos

Cap scđm. De q̃ materia debeat esse moneta

Et qm̃ moneta ē instrumē cum permutandi diuitias naturales vt patz ex capitulo precedenti conueniens fuit q̃ ad hoc tale instrumētū esset aptū qd̃ sit faciliter manibus attractabile seu palpabile. leuiter portabile. et q̃ pro modica ipius portiōe habeātur diuitie naturales in q̃ntitate maiori cum alijs conditionibus que postea videbunt. Oportuit ergo q̃ numisma fieret de materia preciosa et rara cuiusmodi ē aurum. sed talis materie debet eē competens abundantia propter quod vbi aurum nō sufficeret moneta fit cum hoc de argento Vbi autem ista duo metalla non sufficerent vel non haberentur debet fiēi mixtio aut simplex moneta d̃ alio puro metallo sicut antiquitus fiebat ex ere. vt narrat ouidius in p̃mo fastorum dicens. Era dabant olim melius nunc omnis in auro. Est vita que concessit prisca moneta noue. Similem etiam mutationem promisit dominus per Isaiam prophetam dicens Pro ere afferam aurum. et pro ferro afferaz argentum. Hec enim metalla sunt pro moneta aptissima. Et cassiodorus inquit primi enim dicuntur aurū Eacus. argentuz Indus rex sichie inuenisse et humano vsui sūma laude tradidisse. Et ideo non debet p̃mitti q̃ tantū ex eis in vs' alios applicetur q̃ residuū non sufficiat pro moneta. qd̃ Theodericus rex Italie recte aduertens aurum et argentum qd̃ more gentilium in sepulcris mortuorum erat reconditū iussit deponi et vsui monete ad vtilitatem publicam fecit afferri. dicens culpe genus eē inutiliter in abditis relinquere mortuorū. vñ se vita pōt sustentare viuētium. Rursū nec expedit politie q̃ talis materia sit abundans. Hac enim de causa moneta erea recessit ab vsu vt ait ouidius. Forsan etiam q̃ ob hoc humano generi p̃uisum est vt aurum et argentuz q̃ sūt ad hoc aptissima non facile habeantur in copia neqz possunt per alchimiam leuiter fieri sicut aliqui tentant. quibus vt ita dicam iuste obuiat ipa natura cuius opa frustra nituntur excedere

Capitulum tertium de diuersitate materie monetarum et mixtionum

Moneta vt dicit primum capitulum est instrumentum mercature. et quoniā communitatiq̃ cuilibet expedit mercaturam fieri aliquotiens magnam seu grossam. quādoqz vero minorem et plerumqz de paruis. Inde est q̃ conueniens fuit habere monetam auream preciosam que facilius portaretur et numeraretur et que magis est habilis ad mercaturas maiores. Expediuit eē habere argenteam minus preciosā q̃ apta est ad recompensatiōes et equiparantias faciendas et p̃ emptiōe mercimoniorz minorum Et qm̃ aliquotiens in vna regiōe nō satis est competenter de argento

ꝑm portionem diuitiarum natura liũ.imo portiũcula argenti q̃ iuste dari deberet pro libra panis vel aliquo tali esset minus bñ palpabilis ꝓpter nimiam paruitatez.ideo facta fuit mixtio de minus bona materia cum argẽto.et inde habuit ortũ nigra moneta q̃ est cõgrua ꝑ minutis mercaturis.q̃ sic conuenientissime vbi non abundat argẽtum sunt tres materie monetaruz Prima aurea.scõa argẽtea.tertia nigra mixta Sed aduertenduz est pro regula generali ꝙ nũqꝫ debz mixtio fieri nisi tantũmodo in minus precioso metallo de quo consueuit fiẽi pura mõeta Verbi gratia Vbi habetur moneta ex auro et argento mixtio nũqꝫ fienda in moneta aurea.si tamen aurum talis fuerit nature ꝙ monetari possit immixtum Et causa est ꝙ omnis talis mixtio de se suspecta est nec facile potest auri substantia et eius quantitas in mixtione cognosci.Propter qõ nulla mixtio debz in monetis fieri nisi propter necessitatem iam tactam. et tunc facienda est vbi suspitio est minor vel deceptionis minoris.et hoc est in minus precioso metallo.Rursum nulla talis mixtio est faciẽda nisi dũtaxat pro vtilitate cõmuni ratione cuius moneta inuẽta est.et ad quã naturalit̃ ordinat̃.vt patz ex ꝑdictis Sed nũqꝫ est necessitas nec apparet cõis vtilitas faciendi mixtionem in moneta aurea vbi habet̃ argentea.nec videtur posse bona intentiõe fieri neqꝫ vnqꝫ factũ est in cõitate ꝓspere gubernata

Capitulum quartum

De forma vel figura monete

Qum primuz cepissent homines mercari siue comparare diuitias mediãte moneta nondum erat in ea aliqua impressio vel imago.sed vna portio argenti vel eris dabatur pro potu vel cibo.Quequidẽ portio mensurabatur ad pondus Et quoniã tediosum erat ita crebro ad trutinam recurrere nec bene potẽat pecunia mercaturis equiparari per pondus.cum hoc etiam vt in pluribus venditor nõ poterat cognoscere metalli substantiam siue modum mixtionis.ideo per sapiẽtes illius temporis prudenter prouisum est ꝙ portiones monete fierẽt de certa materia et determinati põderis. ꝙqꝫ in eis imprimeretur figura que cunctis notoria significaret qualitatez materie numismatis et ponderis veritatem vt amota suspitione posset valor monete sine labore cognosci.Q̃ autem impressio talis instituta sit in signum veritatis materie et ponderis manifeste nobis ostendunt antiq̃ nomina monetarum cognoscibilium ex impressionibus et figuris.cuius modi sũt.libra.solidus.denarius. obul° as.sextula.et similia que sũt nomina põderis appropriata monetis.vt ait cassiodorus .Similit̃ attus est nomen monete vt patet in Genesi.et est nomen ponderis vt patet ibidez Alia vero nomina

monete sūt impropria accidētalia vel denominatiua a loco a figura vel ab auctore vel aliquo tali modo Portiones autem monete que dicunt̄ numismata debēt eē figure et quātitatis habilis ad attractādū et ad numerandū. de materia monetabili ac etiaz ductibili atqz receptibili impssionis necnō et ei⁹ impssionis retētiua siue tenaci. Et inde est ꝙ nō omnis res preciosa apta est vt fiat numisma. Gemme em̄ lasuli⁹ pip et talia nō sūt ad h̄ apta nata. ꝫ p̄cipue aurū et argentū et sicut fuit supra tactū

Capitulum quintum

Cui incūbit facē numisma

Adhuc fuit aūt rōnabilit̄ ordinatū et ꝓpter deceptionē cauendā ꝙ nō cuilibz licet facē monetaz aut hmōi figuram vel imaginez impmere in suo ꝓprio argēto vel auro. ꝫ ꝙ moneta vel caracterū impssio fieret per vnā psonā publicā seu p plures a cōitate quo ad hoc deputatas. qr sicut p̄missū est moneta de natura sua instituta ē et inuenta p bono cōitatis Et qm̄ p̄nceps est psona magis publica et maioris auctoritatis ꝯueniēs est ꝙ ipe p cōitate faciat fabricare monetā et eaz cōgrua impssione signare Hec autē impssio. debz esse subtilis et ad effigiandū seu contrafaciendū difficilis. Debet etiā ꝓhiberi sub pena ꝙ aliquis extrane⁹ p̄nceps si fabricaret monetā similē in figura ꝛ minoris valoris ita ꝙ vulg⁹ nesciret distinguere int̄ istā et illaz hoc esse male factū. nec aliq̄s possz de hoc habē p̄uilegiū. qr falsitas est et est causa iuste bellandi contra talē extraneū

Capitulum. sextum

Cuius sit ipa moneta

Quamuis p vtilitate cōmuni p̄nceps habeat signare numisma. nō tn̄ ipe est domin⁹ siue ꝓprietarius monete currentis in suo p̄ncipatu Moneta siquidē est instrumentum equiualēs pmutandi diuitias naturales vt patet ex p̄mo capitulo. Ipsa igit̄ est eorum possessio quorum sūt huiusmodi diuitie. Nam si quis dat panem suum vel laborem proprij corporis pro pecunia cum ipe eā recepit ipa est sua sicut erat panis vel labor corporis qui erat in ei⁹ potestate libera. supposito ꝙ non sit seruus. Deus enim a principio non dedit solis principibus libertatem et dominium rerum sed primis parentibus et toti posteritati. vt habet̄ in Genꝭ. Moneta igitur nō est solius principis. Si q̄s autem vellet opponere per hoc ꝙ saluator noster ostēso sibi quodā denario interrogauit dicens cui⁹ est imago et superscriptio hec. Et responsum esset cesaris. ipse sententiauit et dixit. Reddite ergo que sunt cesaris cesari. et que sunt dei deo. ac si diceret. cesaris est numisma ex quo imago cesaris in eo est impressa Sed inspicienti seriē euāgelij. patet facile ꝙ non ideo dicit̄

cesari debē denari⁹ qꝛ erat cesaris imagine suꝑscriptus. ꝫ qm̄ erat tributū. Naꝫ vt ait Aplus cui tributum tributū. cui vectigal vectigal Xp̄us itaqꝫ per hoc signauit posse cognosci cui debeat̄ tributum. quia illi debebatur qui ꝓ republica militabat et qui ratiōe imperij poterat fabricare monetā. Est igitur pecunia cōmunitatis et singularium personarum. et ita dicit aristoteles. vij. politice. et Tulli⁹ circa finem veteris rhetorice

Capitulum septimum

Ad cuius expensas fabricanda sit moneta

Sicut ip̄a moneta est cōitatis ita fabricanda est ad expēsas cōitatis. Hoc āt fit ꝯuenientissime si hmōi expense excipiant̄ suꝑ ip̄aꝫ monetā ꝑ hūc modū. ꝙ materia monetabilis sicut auruꝫ qn̄ tradit̄ ad monetandum vel vendit̄ ꝓ moneta det̄ ꝓ minori pecunia q̄ꝫ possit fieri ex ea sub certo p̄cio taxato. Verbi gr̄a Si ex marcha argēti possint fieri lxij. solidi et ꝓ labore et necessariis ad monetandū eam requirant̄ duo solidi. tūc marcha argēti non monetata valebit lx. et alij duo solidi erūt ꝓ monetatiōe. Hec autē portio taxata debꝫ eē tāta ꝙ sufficiat abūdant̄ omni tp̄e ꝓ fabricatiōe monete Etsi moneta possꝫ fieri ꝓ minori p̄cio satis cōgruū est ꝙ residuū sit distributori vel ordinatori. scꝫ p̄ncipi vel mgr̄o monetatū et sit q̄si quedaꝫ pensio. Sed tn̄ hmōi portio debꝫ eē moderata et sufficeret satis parua si monete sufficerent debito mō vt postea dicet̄ Et si talis pensio vel portio esset excessiua hoc foret in damnū et p̄iudiciū toti⁹ cōmunitatis sicut p̄t vnicuiqꝫ faciliter patere vel apparere

Capitulum octauum

De mutatiōib⁹ mōetaꝝ i genēali

Ante om̄ia sciendum est ꝙ nūq̄ꝫ sine euidenti nc̄itate immutande sūt priores leges. statuta. consuetudines. seu ordinatiōes quecūqꝫ tangentes cōmunitatē. imo ꝟm Aristotelē scd̄o politice Lex antiqua positiua non est abrogāda ꝓ meliori noua. nisi sit multū notabilis differētia i bonitate earū. qm̄ mutationes hmōi diminuūt ip̄arū leguꝫ auctoritatē et reuerentiam et multo magis si frequenter fiant. Ex hoc enim oritur scandaluꝫ ⁊ murmur in populo et periculum inobedientie. Maxime autem si tales mutationes essent in peius. naꝫ tunc forent intolerabiles et non iuste. Nunc autem ita est ꝙ cursus et precium monetarum in regno debet esse quasi q̄dam lex et quedam ordinatio firma Cuius signuꝫ est ꝙ pensiones et quidam redditus annuales taxati sunt ad precium pecunie scilꝫ ad certum nūerum librarum vel solidorum. Ex quo patet ꝙ nunq̄ꝫ debet fieri mutatio monetaruꝫ nisi forsan immineret necessitas aut euidens vtilitas pro tota

cõitate. Vñ Aristoteles .v. Eth. de numismate loquens Veruntñ inquit vult manere magis. Mutatio vero monete ꝓut possum in generali perpendere põt imaginari fieri multipliciter. Vno mõ in forma seu figura precise. Alio mõ in ꝓportione Tertio modo in precio vel appellatione Quarto modo in q̃ntitate et pondere. Et q̃nto mõ in substãtia materie. Quolibꝫ istorum q̃nqꝫ modorum sigillatiꝫ aut pluribus simul põt mutari moneta Bonum est ergo istos modos discurrendo declarare et per rationem inq̃rere si aliquo eorum põt iuste mutari moneta .et quãdo. et per quem.et qualiter et propt̃ q̃d

Capiculum nonum de mutatione monete in figura

Figura impssa siue caracter monete p̃t dupliciter innouari Vno modo nõ ꝓhibendo cursuꝫ prioris.vt si p̃nceps in moneta que fit suo tempore inscriberet nomen suũ permittẽdo semper cursum precedentis et hoc non est proprie mutatio nec ẽ magna vis si hoc fiat dum tamen cum hoc nõ implicetur alia mutatio Alio mõ potest immutari figura faciendo nouam monetam cuꝫ prohibitione cursus antique et est proprie mutatio Et potest fieri iuste propter alteram duaruꝫ causarum Vna est si aliquis princeps extraneus vel aliqui falsarij maliciose effigiauerint vl̃ ꝯtrafecerint modulos seu cuneos monetarum et inuensatur in regno moneta sophistica falsa similis bone in colore et figura.tunc qui non possit aliter remediuꝫ apponere expediret mutare modulos et figuram impssiõis monete. Alia causa potest eẽ si forsan antiqua moneta essꝫ vetustate nimia impeiorata vl̃ in põdere diminuta tũc cursus eius deberet prohibẽi et in noua meliore esset facienda impressio differens vt vulg⁹ sciret per hoc distinguere inter istam et illam Sed non videtur mihi ꝙ princeps posset inhibere cursum prioris monete sine altera istarum causarum Alias enim talis mutatio non populo necessaria sed scandalosa esset et communitati dãnosa. Nec apparet ꝙ p̃nceps ad talem mutationem faciendam possit aliunde moueri nisi ꝓter alterum duorum. aut videlicet quia vult vt i quolibet numissmate inscribatur nomen suum et nullum aliud et hoc essꝫ facere irreuerentiam predecessoribus et ambitio vana.aut quia vult plus fabricare de moneta et ex hoc habeat plus de lucro. Iuxta illud quod dictum est in septimo capitulo .et hoc est praua cupiditas in preiudicium et damnum toti⁹ cõitatis

Capiculum decimum

De mutatione proportionis monetarum

Proportio est rei ad rem comparatio vl̃ habitudo sicut in proposito monete auree ad monetam argenteam

debet esse certa habitudo in valo
re et p̄cio. Nam ꝑm hoc ꝙ aurum
est de natura sua preciosi⁹ et rari⁹
argento et ad inueniendum et ha
bendū difficili⁹ Ip̄z aurū equalis
ponderis dz p̄ualē in certa ꝓpor
tione. Sicut esset forsan ꝓportio.
xx. ad vnū. et sic vna libra auri va
leret. xx. libras argēti et vna mar
ca. xx. marcas. et vna vncia. xx. vn
cias ⁊ sic sp̄ conformit̄. Et possibi
le ē ꝙ sit vna alia ꝓportio sicut for
te. xxv. ad. iij. vel quedā alia. Ve
rūtn̄ ista ꝓportio debz sequi natu
ralē habitudinē auri ad argentuz
in preciositate et ꝑm hoc instituen
da est hmōi ꝓportio quā non licz
voluntarie transmutare nec p̄t iu
ste variari nisi ꝓpter causam realē
et variationē ex parte ip̄i⁹ materie
que tn̄ raro cōtingit. vt si forsā no
tabiliter min⁹ inueniret̄ de auro q̄z
añ. tūc oportēt ꝙ esset cari⁹ in cō
paratione ad argētū et ꝙ mutare
tur in p̄cio et valore. Si parū aut
nihil mutatū sit in re. tunc hoc nul
lo mō p̄t licere p̄ncipi. Nā si hmōi
ꝓportionez ad libituz immutaret
ip̄e ꝑ h̄ posset sibi attrahē indebi
te pecunias subditorum vt si taxa
ret aurū ad paruū precium et illd̄
emeret ꝓ argēto. deinde augmen
tato p̄cio rursū vēderet aurū suū
vel monetā aureā vel cōformit̄ d̄
argēto. illud esset simile sicut si po
neret preciū in toto frumēto sui re
gni et emeret. et postea vēderet ꝓ
maiori precio. Quisq̄z certe p̄t cla
re vidē qr ista esset iniusta exactio
et vere tyrānis imo videret̄ violē
tior et peior q̄z illa fuerit quam fe
cerat pharo in egypto de qua cas
siodorus inquit Joseph legim⁹ cō
tra famem funestaz emendi quidē
triticum dedisse licentiam. sed tale
posuisse precium vt sue subuentio
nis auidus populus se venderet
potius alimoniam mercaturus.
Quale fuit tunc miseris viuere q̄
bus acerba subuentio libertatem
suam videbatur adimere. vbi non
minus ingemuit liberatus q̄z po
tuit flere captiu⁹? Credo virū san
ctum hac necessitate constrictū vt
et auaro principi satisfaceret ⁊ pe
riclitanti populo subueniret. Hec
ille. Istud autem nouopolium mo
netaruz adhuc esset verius tyran
nicum. eo ꝙ foret magis inuolun
tarium et commūitati non necessa
rium sed precise damnosuz. Si q̄s
autem dicit ꝙ nō est simile de fru
mento quia aliqua spectant prin
cipaliter ad principem in quibus
potest statuere precium prout pla
cet sicut dicunt aliqui de sale ⁊ for
tiori ratione de moneta Istud au
tem nouipolium seu gabella salis
aut cuiuscumq̄z rei necessarie com
munitati iniusta est. Et si qui prin
cipes statuerint leges hoc eis con
cedentes ip̄i sunt de quibus domi
nus per Isaiam prophetam dicit
Ve qui condūt leges iniquas ⁊
scribētes iniustitias scripserunt ꝛc̄
Rursum ex primo et sexto capitu
lis satis patet ꝙ pecunia est ip̄ius
cōmunitatis Ideo et ne princeps
possit maliciose fingere causaz mu
tationis proportionis monetarū

in pñti capl'o assignatā. ipi soli cōi tati spectat discernere si et qñ q̄lit̄ et vsq̄quo immutāda est hmōi ꝓ/portio nec sibi princeps debet hec q̄uolibet vsurpare

Capitulū. xi. de mutatione appellationis monete

Sicut dictū fuit capl'o. iiij. q̄dā sūt appellationes seu noīa accidentalia monetarum denominatiua ab auctore vel loco. et ista quasi nihil vel modicū faciūt ad ꝓpositū. Sz alia sūt magis essentialia et approp̄ata numismati. sicut denari⁹ solid⁹ libra et similia q̄ denotant p̄ciū siue pōdus et que fuerūt alta cōsideratiōe et magno mysterio ab antiq̄s imposita. Vñ cassiodor⁹. Aduertendū est inq̄t q̄nta rōne ip̄e pecūie a veterib⁹ collecte sūt. Sex milia denariorꝝ solidū eē volebant. scz vt radiātis metalli formata rotūditas etatē mūdi quasi sol aure⁹ conuenienter includeret̄. Senarium vero quē non immerito ꝑfectū antiquitas docta diffinit vncie q̄ mensure p̄m⁹ grad⁹ est appellatiōe signauit quā duodecies similitudine mēsiū cōputatā in libre plenitudinez ab āni curriculo collegerūt. O inuēta prudentiū. o ꝓuisa maiorū exquisita res est que vsui humāo necessaria distinguēt et tot arcana nature figuralit̄ ɔtineret Merito ergo dicit̄ libra que tanta reꝝ consideratione est trutinata. Hec ille. Si āt alio mō vtamur ꝓ nūc istis nominib⁹ et numis. nūq̄ tñ mutāda sūt frustra. Sint igit̄ gr̄a exempli tres modi numismatis. Primū valeat vno denario. scd̄z vno solido. et tertiū vna libra. Si ergo appellatio vni⁹ immutet̄ et non alterius Jā em̄ variabit̄ ꝓportio. sicut qui vocaret vel faceret valere primuz numisma duob⁹ denarijs alijs nō mutatis ꝓportio esset variata. qd̄ nō licet fieri vt patz ex capl'o p̄cedenti. nisi forsā rarissime. et de hoc ad pñs non curo. Oportet igitur si ꝓportio māeat imutata ⁊ vnū numisma mutat appellationē ꝙ aliud etiā ꝓportionabiliter immutet̄ Vt si primū vocet̄ duo denarij. et ꝑm vocet̄ duo solidi. ⁊ tertiū due libre Si āt ñ fieret alia mutatio oporteret mercimonia ad mai⁹ precium ꝓportionabilit̄ cōparare seu appellare. Sz talis appellatio nominuz fieret frustra et nō est facienda qꝛ scādalosa esset et appellatio falsa. Illud em̄ vocaret̄ libra qd̄ in veritate non esset libra. qd̄ est inconueniens. vt nūc dictū est. Verūtamē nullū aliud inconueniēs sequeret̄ vbi nō essent pensiones vel aliqui reddit⁹ ad pecunie numerū signati. Vbi vero essent statim patz ꝙ cū incōuenientib⁹ predictis hmōi reddit⁹ ex tali mutatione ꝓportionabiliter crescerent aut minuerent̄ irrōnabilit̄ et iniuste ac etiā in preiuditium multorū. Nam vbi pensiones vel reddit⁹ aliquoꝝ essent nimis parui. deberēt ꝑ aliū specialē modum augeri et nō isto mō p̄iudiciabili. Hec ergo appellationis mutatio p̄cise nūq̄ est facienda et

maxime princeps in nullo casu debet hoc attentare

Capitulū duodecimū

De mutatiōe ponderis mōetarū

Si pond⁹ numismatis mutaret̄ et cū hoc ꝓportionabiliter preciū et appellatio cū figura hoc esset facere aliud genus monete sicut q̄ faceret de vno denario duos obulos vel aliqd̄ tale sine ꝑditiōe vel lucro Et istd̄ posset aliquotiens fieri licite ꝓpter aliquā trāsmutatiōem realē in materia monetabili que nō p̄t nisi rarissime contingere sicut de quadā alia mutatione dictuz est in capl̄o x. Nūc autem volo dicē de precisa mutatione ponderis seu quantitatis. que fieret appellatione et precio non mutatis Et videt̄ mihi ꝙ talis mutatio est simplicit̄ illicita potissime p̄ncipi qui nullo mō pōt h̄ facere nisi turpit̄ ⁊ iniuste. Primo nanq̄ qm̄ imago siue suꝑscriptio in numismate per p̄ncipem ponit̄ ad designandū certitudinē pōderis et materie qualitatez. sicut fuit ostensū capl̄o quarto. Ergo si nō correspōderet veritas in pondere patet statim ꝙ esset falsitas vilissima et deceptio fraudulenta Sepe em̄ mēsure bladi et vini et alie signate sūt publico signo regis. et si quis in istis fraudē ꝯmittat reputat̄ falsari⁹ Omnino aūt cōsimilit̄ suꝑscriptio numismatis significat mensurā ponderis et materie veritatem Quā igit̄ sit iniquū q̄ꝫ detestabile p̄cipue in p̄ncipe sub eodē signo pōd⁹ minuere quis sufficeret explicare ? De hoc em̄ ad istd̄ propositū cassiodor⁹. v. variarū sic inquit Quid em̄ tam nefarium q̄ꝫ p̄sūptorib⁹ licet etiā ip̄a trutine q̄litate peccare vt qd̄ est iustitie ꝓprium datū hoc ꝑ fraudes noscat̄ eē corruptū Adhuc aūt p̄nceps per hūc modū sibi posset adq̄rere pecuniā alienā nec aliūde p̄t moueri ad mutationē hmōi faciendā Reciꝑet em̄ numismata boni pōdēis et ex eis fabricaret et traderet numismata mutilato pōdere. Et h̄ n̄ ē aliud q̄ꝫ in mltis locis sacre scripture ꝓhibet̄ a deo Inde ait sapiens Pond⁹ et pondus mensura et mensura vtrunq̄ꝫ abominabile apud deum. Et in Deut. dicit̄ ꝙ dn̄s abominat̄ euz q̄ facit hec Et ideo diuitie talit̄ cōgregate in malū dn̄i sui ꝯsumunt̄ in breui. que sicut ait Tul̄. Male parta male dilabun

Cap xiij. De mutatiōe materie monetarum

Aut materia numismatis ē simplex aut mixta vt patuit ex c. iij. Si simplex ip̄a p̄t ꝓpter defectū dimitti. vt si nihil aut modicum auri possit inueniri oportēt ip̄m desinē monetari. Et si de nouo reꝑiret̄ sufficiēs abūdātia ei⁹ incipiēdū essz facē monetā ex ip̄o sicut aliquotiēs fuit factuz Rursū aliq̄ materia debēt dimitti monetari ꝓpter abūdantiā excessiuā ꝓpter qd̄ em̄ erea moneta oliz recessit ab vsu vt dictū fuit in eodē capl̄o iij. Sed hmōi cause eueniūt rarissime et in nullo alio relinquen

da est vel assumēda nouit̄ pura si/
ue simplex materia monetarū. Si
autē in tali materia sit mixtio ipa
debz fieri soluz in min⁹ p̄cioso me
tallo vel alio modo .sicut expedit
ꝑm pri⁹ dicta in t̄tio capl̄o. Et ista
ꝓportio p̄t mutari ꝓpter aliquam
ꝓportionē seu variationē realē in
natura materie vel eq̄ualentē. Et
h̄ duplicit̄ aut ꝓpter defectū mate
rie sicut q̄ nō haberet argentū nisi
multū notabilit̄ min⁹ q̄ ante tunc
posset diminui ꝓportio argētiꝛ re
liquū metallum in nigra moneta
Aut si haberet̄ de argēto abūdan
ti⁹ q̄ ante. tūc plus de eo deberet
poni in illa mixtiōe. Sed sicut p̄di
ctū ē iste cause valde raro contin
gūt. Et si forsan talis cas⁹ aliq̄tiēs
eueniret adhuc hmōi ꝓportionis
siue mixtiōis mutatio facienda est
ꝑ cōitatē ad maiorē securitatē ha
bēdā et deceptiōis maliciā euitan
dā. sicut de mutatione ꝓportionis
monetarū dictuz ē in capl̄o .x. In
nullo vero alio casu debet mixtio
talis siue ꝓportio mixtiōis fiēi. po
tissime nūq̄ pōt hoc licere p̄ncipi
ꝓpter rōnes factas in capl̄o p̄ce/
denti q̄ directe faciūt ad ꝓposituz
istud qm̄ imp̄ssio monete signum
veritatis materie est ꝛ hmōi mixti
onis Hanc igit̄ mutare essz mone
tā falsificare. Preterea in q̄busdā
numis inscribit̄ nomen dei vel ali
cui⁹ sancti et signū crucis. qd̄ fuit
inuentū et antiq̄t⁹ institutū in testi
moniū veritatis mōete in materia
et pōdē. Si ergo p̄nceps sub ista
inscriptiōe immutet materiaz siue
pond⁹ ip̄e videt̄ tacite mēdatiū et
ꝑiuriū ꝯmittere et falsū testimoni
um ꝑhibere ac etiā p̄uaricator fie
ri illi⁹ legalis p̄cepti q̄ dicit̄. Nō as
sumes nomē dei tui in vanum Ip̄e
etiā abutit̄ h̄ vocādo monetā Nā
ꝑm hugutionē moneta dicit̄ a mo
neo qꝛ monet ne fraus in metallo
vel pondē sit. Rursuz p̄nceps per
hūc modū posset ad se trahē po/
puli substantiaz indebite. sicut fuit
dictū de mutatione pōderis in p̄/
ori capl̄o. et multa alia incōueniē
tia sequerent̄. imo ꝓ certo ista fal
sitas essz peior q̄ in mutatiōe pō
deris. qꝛ magis ē sophistica et mi
nus ꝑceptibilis. et posset magis
nocere et pl⁹ ledere cōitatē. Et ꝓ/
pter hoc vbi fit talis mixtio vel ni
gra moneta cōitas debet custodi
re penes se in loco vel locis publi
cis exemplar isti⁹ ꝓportionis et q̄/
litatis mixtiōis ꝓ vitādis pericu
lis. ne videlicet princeps qd̄ absit
aut monetarij mixtiōem huiusmo
di occulte falsificēt. sicut etiā apud
cōitatē seruantur qn̄q̄ alia exēpla
ria mensurarum

Capitulū decimūquar
tum De mutatiōe composita mo
netarum

Mutatio monete est cōpo
sita qn̄ plures mutatiōes
simplices implicantur in
vnam sicut qui mutaret simul pro/
portionē monete vel mixtionē ma
terie. vel cum hoc etiaz pond⁹. Et
sic etiā multiplices cōbinationes
possibiles q̄nq̄ mutationū simpli

ciũ supi⁹ positarũ. Et qm̃ nulla mi
xtio simplex debz fieri nisi ꝓpter re
ales et naturales causas iã dc̃as
q̃ rarissime accidũt. sciendũ ꝙ ad/
huc rarius imo forte nũq̃z accidit
vera occasio faciendi mutationez
monete cõpositã. Etsi forsitan cõ
tingeret adhuc fortiori rõe q̃z de
simplici talis mutatio ꝯposita nũ/
q̃z debz ꝑ ꝑncipem fieri ꝓpter peri
cula et incõueniẽtia ꝑus tacta. sed
ꝑ ipam cõitatẽ Nã si ex mutatiõi
b⁹ simplicibus indebite factis tot
abusiones sequant̃ sicut predictuz
est. multo maiores et peiores seq̃
rent̃ ex mutatiõe cõposita. Mone
ta nãq̃z debz eẽ vera ⁊ iusta in sb̃/
stantia et põdere qđ nobis signa
tũ ẽ in sacra scriptura vbi đ abra
am dicit̃ ꝙ ipe emit agrũ ꝓ quo
dedit. ccc. siclos argenti probate
monete publice. Si ipa igit̃ foret
bona et non mutaret̃ indebite cũ
ipa sit longo tẽpore durabilis nõ
oportet multũ de ea fabricare nec
plures monetarios ad expensas
cõitatis habẽ. et hoc esset vtilitas
cõis sicut tactũ fuit capitulo. vij.
Uniuersalit̃ aũt ex ꝑmissis cõclu
dendum est ꝙ nulla monete muta
tio siue simplex siue cõposita est so
la ꝑncipis auctoritate facienda. ⁊
maxime vbi hoc vellet facere ꝓpt̃
emolimentũ vel lucrũ ex tali muta
tione sumendũ

Capitulũ decimũq̃ntũ

De lucrum qđ prouenit ꝑncipi ex
mutatiõe monete ẽ iniustum
Videt̃ mihi ꝙ principalis et
finalis causa propt̃ quã princeps
sibi vult assumere potestatem mu
tandi monetas est emolimentum
vel lucrũ quod inde potest habẽ
Aliter eniz frustra faceret tot mu
tationes et tãtas. Volo ergo ad/
huc pleni⁹ ostendere ꝙ talis adq̃
sitio est iniusta. Omnis enim muta
tio monete preterq̃z in rarissimis
casibus prius dictis falsitatem et
deceptionem includit et nõ potest
principi pertinere. sicut probatum
est ante. Ex quo ergo ꝑnceps hãc
rem de se iniustam vsurpat iniuste
impossibile est ꝙ ibi capiat emoli
mentum iuste. Preterea quantum
princeps capit de lucro tantũ ne/
cesse est ipsam cõmunitatem habe
re de damno. Quicquid autẽ prin
ceps facit in damnum cõmunita/
tis iniustitia est et factum tyranni
cũ nõ regale vt ait aristoteles. Et
si ipe diceret sicut solent mentiri ty
ranni ꝙ ipe tale lucrũ conuertit in
publicã vtilitatẽ. non est credẽdũ
sibi. qꝛ pari rõne posset mihi tuni
cam amouere et dicere ꝙ ipe indi
get ea pro cõmuni cõmodo. Etiã
ꝑm apostolum non sunt facienda
mala vt eueniant bona. Nihil igit̃
debet turpiter extorq̃ri vt postea
in pios vsus fingat̃ expendi. Rur
sũ si princeps potest de iure face
re vnam simplicez mutationẽ mo
nete et ibi capere aliquod lucrum.
pari ratione posset facere maiorẽ
mutationem ⁊ capere maius lucꝝ
et mutare pluries et adhuc habe/
re plus de lucro et facere mutatio
nem vel mutationes compositas

et semp augere lucruz ꝟm modos
pri⁹ tactos. Et verisimile est ꝙ ita
ꝓcedēt ipe vel successores sui aut
ꝓprio motu aut ꝑ cōsiliarios ex q̄
istud liceret ꝙ natura hūana incli
nat̄ et ꝓna est ad augendū sibi di
uitias qñ hoc p̄t leuit̄ facere. et sic
tādem ꝑnceps posset sibi attrahe
re q̄si totā pecuniam siue diuitias
subditorū et eos in seruitutē redi
gere. qđ essz perfecte tyrannisare
imo vera et ꝑfecta tyrannio. sicut
patz ꝑ phos ⁊ ꝑ historias ātiq̄ꝝ

Capitulū decimumse xtū. Q̄ lucrari in mutatiōe mone te est innaturale

Quamuis om̄is iniustitia
sit quodāmō ɔtra naturā
verūtñ accipere lucruz ex
mutatione monete est quodā spēa
li mō iniustum . innaturale. Natu
rale em̄ est q̄busdaz naturalib⁹ di
uitijs se multiplicare . sicut ceralia
grana q̄z sata cū multo fenore re/
dit ager vt ait Ouidi⁹. Sed mon
struosū est et cōtra naturā. ꝙ res
diffecūda pariat et ꝙ res sterilis
a tota specie fructificet vel multi/
plicet̄ ex se cuiusmodi est pecunia
Cū igit̄ ipa pecunia affert lucruz
nō exponendo eā in mercatiōe na
turaliū diuitiarū et in vsū ꝓprium
ac sibi naturalē. ꝫ eā transmutādo
in semet ipam sicut mutādo vnam
in aliā vel tradendo vnaz ꝓ alia.
tale lucruz vile ē et p̄ter naturam
Per hāc em̄ rōnē ꝓbat Aristl. pri
mo politice ꝙ vsura ē p̄ter naturā
qm̄ naturalis vs⁹ monete ē ꝙ ipa
sit instrumētū mutuandi diuitias
naturales vt sepe dictū ē Qui igit̄
vtit̄ ea alio mō ipe abutit̄ contra
institutionē naturalē monete. Fa
cit em̄ vt ait Aristl. ꝙ denari⁹ pa/
riat denariū. qđ ē cōtra naturam
Adhuc aūt in istis mutatiōib⁹ vbi
capit̄ lucrū oportz vocare denari
um. illud qđ in veritate nō est de/
nari⁹. et libraz qđ nō ē libra et sic
de alijs. sicut dictū fuit ante Con
stat aūt ꝙ h̄ nō ē aliud nisi nature
et rōis ordinē ꝑturbare Vñ cassi
odor⁹ ait Da certe solidū et aufer
inde si p̄uales. trade librā ⁊ aliq̄d
si potes minue. Contra ista ipis
noib⁹ ɔstat eē ꝓuisum. aut integra
tribuis. aut non ipa q̄ dicunt̄ exol
uis. Non p̄t om̄ino noia integrita
tū dare et scelestas imminutiōes
efficere. Talia ergo nature secreta
violare sic certissima velle cōsumē
nimie feritatis ipi⁹ videt̄ crudelis
ac feda lacēatio. Cōstat pri⁹ pon
d⁹ ac mēsura ꝓbabil̄. qꝛ cūcta tur
bant̄ si integritas cū fraude misce
at̄. Rursuz in libro sapiētie dicit̄ ꝙ
om̄ia de⁹ disposuit mēsura. pondē
et numero. ꝫ in mutatione monete
lucrū non capit̄ nisi fraus in istis
reb⁹ certissimis ɔmittat̄. sicut p̄us
declaraui. ergo đo et nature dero
gat q̄ sibi ex hmōi ɔmutatiōibus
lucrum captat

Cap xvij. Q̄ lucrari i mutatōe mōete pei⁹ ē q̄z vsura

Tres sūt modi ꝓut mihi vi
det̄ quib⁹ aliq̄s pōt in mo
neta lucrari absq̄z h̄ ꝙ ex/
ponat eā in vsu suo naturali Vn⁹

ꝑ artez campsoriā custodiam vel mercantiā monetarū. Aliꝰ est vsura. Tertiꝰ est monete mutatio. ꝑmꝰ modꝰ vilis est. scdus malꝰ. tertius peior. De ꝑmis duobꝰ fecit aristl. mentionē et nō de tertio. qꝛ tēpe suo talis malicia nōdū fuerat adinuenta. Qꝛ aūt ꝑmꝰ sit vilis et vituperabilis ꝫ ꝓbat aristl. ꝑ rōnē iam tactā in ꝑcedēti capl̄o. Hoc em̄ ē quodāmō pecuniā parē. Artē etiā cāpsoriā vocat abolostaticam. qđ vulgariť solet dici pictā/magiū. ꝓpter qđ sc̄us Mathꝫ apostolꝰ q̄ fuerat campsor nō ē reuersus ad ꝑorē operā post resurrectionē dn̄icā sicut fecerat sc̄us petrꝰ q̄ fuerat piscator. Et in assignando causā hmōi dic̄ beatꝰ Gregl. ꝙ aliud est victū ꝑ piscationē querē. aliud telonei lucris pecūias augē. Sūt em̄ inq̄t pleraqꝫ negotia que sine peccatis aut vix aut nullatenꝰ exerceri pn̄t ꝛc. Nā sūt q̄daꝫ artes bannause q̄ maculāt corpꝰ. sicut ē cloacaria. et alia q̄ maculāt animā sicut est ista. De vsura certū est ꝙ mala ē detestabilis et iniq̄. et istud habeť ex sacra scriptura. Sꝫ nūc restat ostendē ꝙ lucrū sumē in mutatione monete adhuc peiꝰ est q̄ꝫ vsura. Vsurariꝰ em̄ tradit pecūiā suā ei q̄ recipit volūtarie eāꝛ q̄ postea pōt se ex ea iuuare ac inde sue nc̄itati succurrē. et illud qđ dat alteri vltra sortē ē ex cōtractu volūtario inť partes. Sꝫ ꝑnceps in indebita mutatione monete accipit simpliciť inuolūtarie pecuniā subditoꝝ. qꝛ ꝓhibet cursū ꝑoris monete melioris. et quā q̄libet plus vellet habē q̄ꝫ malā. Deinde ꝑter nc̄itatez absqꝫ vtilitate q̄ ex ꝫ posset ꝓuenire subditis ipe reddit eis pecuniā minꝰ bonam. Et si faciat meliorē q̄ꝫ añ. hoc tn̄ ē vt deterioreť in posterū. et tribuet eis minꝰ eq̄ualenť de bona q̄ꝫ receperat de alia. Et q̄liťcūqꝫ sit ipe retinet ꝑtē ꝓ se. In hoc ergo qꝛ ipe supra pecuniā recipit incrementū cōtra vel ꝑter naturalē ipiꝰ vsum. ista adq̄sitio par ē ipi vsure. ꝫ peior q̄ꝫ vsura. eo ꝙ est minꝰ volūtaria vel magis ꝯtra volūtatem subditoꝝ. et absqꝫ ꝫ ꝙ possit eis ꝓficē et ꝑter necessitatē penitꝰ. Et qm̄ lucrū feneratoruz nō tātū excedit nec est ita preiudiciabile generaliť multis. sicut istud qđ cōtra et supra totam cōitatē impositū non minꝰ tyrānice q̄ꝫ dolose ita vt sit mihi dubiuz an potiꝰ debeat dici violenta predatio vel exactio fraudulenta

Capitulū decimūoctauū

Qꝛ tales mutatiōes monetaꝝ q̄ntū ē ex se non sūt ꝑmittende

Aliquotiēs ne peiꝰ eueniat et ꝓ scādalo deuitādo ꝑmittuntur in cōitate aliq̄ inhonesta et mala. sicut lupanaria publica aut qn̄ etiaz ꝓ aliqua necessitate vel oportunitate ꝑmittiť aliq̄ negotiatio vilis sicut est ars campsoria vel etiā praua. sicut est vsura. Sꝫ de tali mutatiōe monete ꝓ lucro accipiēdo non apparet aliqua causa mūdi quare tantū lucrū malū debeat aut possit admit

ti qm̄ ꝑ istud nō euitat̄ scandalum
ꝫ potius generat̄. vt patz satis ex
viij. ca. Et mlta incōueniētia inde
sequerent̄ quoꝝ aliq̄ iā tacta sunt
et adhuc alia videbuntur postea.
nec est aliqua nc̄itas neqꝫ oportu
nitas h̄ faciendi. neqꝫ p̄t reipubli
ce expedire. Cui⁹ rei manifestuz si/
gnū ē ꝙ mutationes hmōi sūt no
uiter adinuēte. sicut tactū ē in capi
tulo p̄cedenti. Nūqꝫ em̄ sic factuz
est in ciuitatibus aut regnis olim
vel mō ꝓspere gubernatis. nec vn
qꝫ repperi historiā q̄ de hoc facēt
mentionē. hoc excepto ꝙ in q̄daz
epl̄a Cassiodori scripta noie theo
derici regis Italie vna parua mu
tatio monete in pondere facta du
rissime rep̄hendit̄. et multū efficaci
ter reprobat̄. quā q̄dē efficacius
fecerat ꝑ quibusdā stipendiarijs
ꝑsoluendis. Vn̄ p̄dict⁹ rex Boe
tie de h̄ scribens int̄ cetera dixit
Quapropt̄ prudentia vr̄a lectiōi/
b⁹ erudita dogmaticis scelestam
falsitatē a cōsortio veritatis eijci
at. ne cui sit appetibile aliquid de il
la integritate subducere. Et q̄bus
dā int̄positis. Rursuz inq̄t mutula
ri certe nō debet qd̄ laborantib⁹
dat̄. ꝫ a quo act⁹ fidelis exigit̄ cō
pensatio minuta p̄stet̄ ꝛc. Si vero
Italici seu romani finaliter tales
mutationes fecerint sicut videt̄ ex
quadā praua moneta veteri q̄ qn̄
qꝫ reperit̄ in cāpis. hec forte fuit
vna de causis quare eoruz nobile
dn̄iuz deuenit ad nihilū. Sic igit̄
patz ꝙ iste mutatiōes tā male sūt
ꝙ de natura sua non sunt aliqua/
tenus permittende

Capitulum decimum

nonū. De quibusdam incōuenien
tib⁹ tangentib⁹ principem que se/
quūtur ex mutatiōib⁹ monetarum

Multa et magna incōueni
entia oriunt̄ ex talit̄ mutā
do monetas quoꝝ aliqua
p̄ncipali⁹ principē. alia totā cōita
tem et alia magis partes ip̄i⁹. Vn̄
breui tp̄e nup̄ trāsacto q̄ plurima
talia in regno francie visa sūt eue
nire. Aliqua etiā iā tacta sūt ante
que tn̄ expedit recitare. Primo nā
qꝫ nimis detestabile nimis turpe
est p̄ncipi fraudez ꝯmittere. mone
tam falsificare. auruz vocare qd̄ n̄
est aurū. et librā qd̄ nō est libra. et
sic de talib⁹ prius positis. xij. ꝛ. xiij
capl̄is. Preterea sibi icūbit falsos
monetarios ꝯdēnare. Qūo ergo
satis p̄t erubescē si repiat̄ in eo qd̄
in alio debēt turpissima morte pu
niri.? Rursū magnū scandalū ē si
cut dicebat̄ octauo capl̄o et vile
p̄ncipi ꝙ moneta regni sui nūqꝫ i
eodē statu ꝑmanet ꝫ de die in diē
variat̄ et qn̄qꝫ in vno loco pl⁹ va
let qꝫ in alio ꝓ eodē tempe. Itē se
pissime ignorat̄ durātib⁹ his tp̄i/
b⁹ vel mutatōib⁹ q̄ntū valeat hoc
numisma vel illud et oportet mer
cari seu emere vel vendē monetaz
seu alterari de p̄cio cōtra ei⁹ natu
rā. et sic rei que debet eē certissima
nulla ē certitudo. ꝫ poti⁹ incerta ꝛ
inordinata ꝯfusio in vituperiū p̄n
cipis. Itē absurdū est penit⁹ et ali
enū a regia nobilitate prohibere

cursum vere et bone monete regni et ex cupiditate pcipe imo cogere subditos ad vtēdū min⁹ bona moneta q̄si velit dicē q̄ bona ē mala et ecōuerso cū talibus dictū sit a dño p̄ꝓbaz Ve q̄ dicit l. bo⁷ malū ⁊ malū bo⁷. Et ite ꝯ ōdec⁹ē p̄ncipi irreuēri p̄decessores suos. Nā q̄sq̄z tenet ex dñico p̄cepto honorare parentes. Ipe aūt ꝓgenitorū detrahere videt honori q̄n bona monetā eorūz abrogat et facit eā cū eoꝝ imagine scindē. et loco monete auree quam sibi fabricauerāt facit monetā eneā in pte. Qd̄ videt figuratū in tertio regū vbi legit q̄ rex roboam abstulit scuta aurea q̄ fecerat pater ei⁹ salomon p q̄b⁹ fecit scuta enea Idē quoq̄z roboaz p̄dīdit q̄nq̄z ptes ꝓpli sui p eo q̄ ipe voluit in principio nimis grauare sbiectos. Adhuc autē rex nimis debz abhorrere tyrānica facta cuiusmodi est mutatio talis vt p̄dictū est. q̄ etiā est p̄iudicialis et piculosa p tota posteritate regali sicut in sequentibus diffusius ostendetur

Capitulū vicesimum

De alīs incōueniētib⁹ totā cōitatem tangentibus

Inter multa incōueniētia ex mutatione monete venientia q̄ totā cōitatē respiciūt vnū est qd̄ p̄us tangebatur capto. xv. principaliter qz videlicet p̄nceps p hoc posset ad se trahere q̄si totā pecuniaz cōitatis et nimis depauperare subiectos Et quēadmodū quedaz egritudines cronice sūt alīs piculosiores eos q̄ sūt minus sensibiles Ita talis exactio q̄nto minus p̄cipit tanto periculosi⁹ exercet. Non em ita cito grauamē ipius percipitur vel sentitur a ꝓpto sicut per vnā aliam collectā. et tn nulla fere talis pōt eē grauior. nulla generalior. ⁊ nulla maior. Ursū aurū et argentuz ꝓpter tales mutationes et impeiorationes minorant in regno quia non obstante custodia deferuntur ad extra vbi carius allocantur. Homines enim libentius conātur suaz monetā portare ad loca vbi eam credunt magis valere. Ex hīc sequit diminutio materie monetarū in regno. Itē illi de extra regnū aliquotiens contrafaciunt et afferunt similez monetam in regno et sic attrahūt sibi lucrum qd̄ rex ille credit habere. Adhuc etiā fortitā ipa monete matēia in parte consumitur fūdendo eam et refūdendo totiens quotiens solet fieri. vbi mutatiōes huiusmodi exercentur. Sic ergo materia moneta bilis tripliciter minuitur occasiōe mutationū predictaruz. ergo non possūt vt videt lōgo tpe pmanē vbi non exuberat matēia moneta bilis in mineris vel aliunde. et sic tandem princeps non haberet vnde facere posset sufficienter de bona moneta. Itē propter istas mutationes bona mercimonia seu diuitie naturales de extraneis regnis cessāt ad illd̄ afferri in q̄ moneta sic mutatur. quoniam mercatores ceteris paribus prediligunt

ad ea loca trāsire in quibus repe
riūt certā monetā et bonam Ad/
huc aūt intrinsecus in tali regno
negotiatio mercatorum per tales
mutatiōes ꝑturbatur et multiplici
ter ipediť. Pretēa his mutatiōib⁹
durantib⁹ pecūiales reddit⁹ ānua
les reddit⁹. locagia cēsure. ⁊ silia ñ
pñt bene et iuste taxari seu appreci
ari vt notū est Itē nec pecunia p̄t
secure mutuo dari vel credi et sic
de talib⁹ imo multi nolūt ista cha
ritatiua subsidia facē ꝓpter tales
mutationes. Et tñ sufficientia ma
terie monetabilis. mercatores et
omnia p̄dicta sūt aut nc̄aria aut
valde vtilia nature humane. et op
posita sūt p̄iudiciabilia et nociua
toti cōmunitati ciuili

Capitulum vicesimū

p̄mum. De alijs incōuenientibus
q̄ tangunt partem cōitatis

Quedam partes cōitatis
occupate sūt in negotijs
honorabilib⁹ aut vtilibus
toti reipublice vt in diuitijs natu
ralib⁹ ad crescendū vel tractandū
ꝓ nc̄itate cōmunitatis. cuiusmodi
sūt veri ecc̄iastici. iudices. milites.
agricole monete artifices et siles.
Sed alia pars auget diuitias vi
li questu. sicut sūt cāpsores. merca
tores monete
que q̄dem negotiatio turpis est ꝓ
ut dicebať ca. xviij. Isti ergo qui
sūt quasi ꝓpter nc̄itatez reipublice
et quidā alij sicut receptores ⁊ tra
ctatores pecunie. et tales capiunt
magnā partē emolimēti siue lucri
ꝓuenientis ex mutationib⁹ mone/
tarū et maliciose aut furtiue ditan
tur inde cōtra deū et iustitiam. qm̄
ipi sūt tot diuitijs immeriti et tan
tis bonis indigni. Alij vero d̄pau
peranť ex hoc qui sūt optime par
tes illi⁹ cōitatis. ita ꝙ p̄nceps plu
res et meliores subditos damnifi
cat ꝑ istud et nimiū grauat. et tñ
nō totū lucrū ꝑuenit ad ip̄m. ꝫ ma
gnā partē hñt isti p̄dicti quorū ne
gotiatio vilis est et admixta cum
fraude. Rursū qñ p̄nceps nō facit
p̄scire ꝓplo temp⁹ et moduz future
mutatiōis monete quā intēdit fa
cere aliq̄ per cautelas ⁊ ꝑ amicos
B secrete p̄uidēt. ⁊ tūc emūt merci
monia ꝓ moneta debili et postea
vendūt ꝓ forti et subito fiūt diui
tes et nimiū lucranť indebite cōn
naturalis mercatiōis legitimum
cursū. Et videť eē q̄d̄dā gen⁹ mo
nopolij in dānū et p̄iudiciū totius
cōitatis residue. Adhuc autē ꝑ ta
les mutatiōes nc̄e est reddit⁹ ta/
xatos ad nūerū pecūie aut iniuste
minui aut iniuste saltez augeri. sic
tactū fuit in ca. xi. Itē p̄nceps per
tales diuersificationes et sophisti
catiōes mōetarū dat malis occa
sionē faciēdi falsā monetā. aut q̄
min⁹ est cōtra cōsciētiā eoꝝ ip̄am
falsificare ex q̄ apparet eis ꝙ ita
facit p̄nceps. aut q̄ eoꝝ falsitas
nō ita cito dep̄henditť ⁊ pñt facili
us et plura mala his stantib⁹ ꝑpe
trare q̄ꝫ si sꝑ curreret bona mone
ta. Preterea istis durātib⁹ q̄si innu
merabiles perplexitates. obscuri
tates. errores inextricabiles. diffi

cultates accidūt in cōpotis. expo
sitis: et receptis. Oriunt etiā inde
materie litigioꝝ et varie q̄stiones
male ꝑsolutiones debitoruz. frau
des. inordinatiōes. abusiones q̄z/
plurime et incōuenientia multa q̄
nescirē explicare. forsan q̄busdam
enūeratis pri⁹ maiora ⁊ deteriora
Neqz mirū. qr sicut ait aristoteles
Uno incōuenienti dato multa se/
quūtur et h̄ nō est difficile videre.

Capi. xxij. Si cōitas p̄t facē tales mutationes monete

Cum moneta sit cōitatis
vt ostensū ē capl̄o. vi. vide
tur ꝙ cōitas ip̄a possit de
ea ad libitū ordinare. ergo eā pōt
quomōlibz variare et sup h̄ capē
q̄ntū placeat. ⁊ de ea facē sicut de
re sua. Maxime aūt si ꝓ guerra vl̄
ꝓ redēptione sui p̄ncipis de capti
uitate vel aliquo tali casu fortuito
ip̄a cōitas indigeret vna magna
pecunie sūma. Ip̄a em̄ tunc possz
eā leuare per mutationez monete
nec essz cōtra naturā. aut sicut vsu
ra ex q̄ hoc nō faceret p̄nceps. ꝫ
ip̄a cōitas cui⁹ ē ip̄a moneta. Per
hoc em̄ cessarēt nec haberēt hic lo
cū multe rōnes pri⁹ facte ꝯtra mu
tatiōes monete. Nec solū videt̄ ꝙ
cōitas hoc facē posset. ꝫ etiā ꝙ h̄
d̄beret. ex quo nc̄aria collecta. qm̄
in tali mutatōe aggregari vident̄
q̄si omnes bone cōditiōes in aliq̄
tallia seu collecta. Nā in breui tp̄e
multū lucrū affert. facillima ē ad
colligendū et distribuēdū. seu assi
gnādū sine occupatiōe multorum
et sine fraude colligētiū et cū par/
uis expensis. Nulla etiā p̄t imagi
nari magis equalis seu ꝓportiona
bilis. qr fere q̄ plus p̄t. plus soluit
et est ꝑm sui quātitatē min⁹ perce/
ptibilis seu sensibil̄. et ideo magis
portabilis sine periculo rebelliōis
et absqz murmure ꝓpl̄i. Est etiā ge
neralissima. qr neqz clēic⁹ neqz no
bilis ab ea se p̄t per p̄uilegiuz vel
alias eximere. sicut multi volūt de
alijs collectis Unde oriūtur inuidie
dissensiones. lites scandala. et etiā
multa inconueniētia que nō veni/
unt ex tali mutatione monete. Igi
tur in casu predicto ipsa pōt et de
bet fieri per ipsā cōitatez. De isto
autē saluo meliori iudicio mihi vi
det̄ ad pn̄s sic posse dici. ꝙ videli/
cet aut illa sūma pecunie qua cōi/
tas indiget transferenda est et ex/
ponēda in remotis partib⁹ et in/
ter gentes cū quib⁹ nō habet̄ cōi/
catio. Et etiam tāta est ꝙ materia
monetabilis ex hoc diu erit nota
biliter minor ī ista cōitate. Et isto
casu posset fieri collecta per muta
tionem monete in materia vel in
mixtione qui si fieret alit̄ talis mu
tatio esset postponēda ꝓpter cau
sā assignatā et ꝑm modū posituz
captulo xiij. Si vero sūma p̄dicta
nō sit ita magna. vel si talit̄ expo
nitur qūocunqz sit ꝙ de materia
monetabili nō sit diu notabiliter
min⁹ in cōmunitate. propter istud
dico ꝙ preter icōueniētia incepta
in presenti capitulo adhuc seque/
rentur plura et peiora q̄z superi/
us explicata de tali mutatione

monete q̃ꝫ de vna alia collecta Et potissime sequeret̃ periculũ ne tandez p̃nceps vellet hoc sibi attribuere. et tũc reuerterent̃ omnia incõuenientia pri⁹ dicta Nec obstat rõ prima in q̃ dicebat̃ ꝙ pecunia est cõitatis. qꝛ nec cõitas nec aliquis iuste p̃t abuti re sua aut illicite vti ea sicut faceret cõitas si talit̃ mutaret monetas. Et si forsã cõitas ip̃a qualitercũqꝫ faceret talez mutationẽ tunc moneta citius q̃ꝫ prius reducenda est ad statũ debitũ et ꝑmanentem et cessare d̃bet captio lucri super ip̃am monetam

Capiculum dicesimum tertiũ

In quo arguitur ꝙ p̃nceps possit mutare monetas

Solet dici ꝙ in casu necessitatis omnia sunt p̃ncipis Ip̃e ergo de monetis regni sui põt q̃ntum et qualit̃ sibi videtur expediens accipẽ pro imminente vel instante necessitate seu ꝓ defensiõe reipublice aut p̃ncipat⁹ sui regni. Modus vero colligendi pecunias ꝑ mutationẽ monete est valde conueniens et idone⁹ vt ꝓbaretur ꝑ ea que dicta sunt capl̃o precedenti. Adhuc autẽ supposito ꝙ p̃nceps non possit taliter mutare monetas et tantũ emolimentũ sup̃ hoc sumere de iure ordinario vel cõi. tñ diceretur ꝙ hoc ip̃e põt facere alio priuato iure. vtputa p̃uilegio spẽali a papa. vel ecclesia. vel imperatore romano. vel etiã a cõitate oliz sibi hereditarie concesso ꝓpter bona merita sua. Itẽ moneta est ip̃i⁹ cõitatis. vt patz ex ca vi et ip̃a p̃t eã sic mutare. vt dictũ est capl̃o p̃cedẽti. ergo ip̃a cõitas p̃t aut potuit auctoritatẽ talit̃ mutandi monetas p̃ncipi cõcedere ꝛ se ip̃am spoliare iure ordinationis et mutatiõis monete et partẽ monete p̃ncipi dare ab eo capienda qũo vellz Itẽ si d̃ iure cõi spectat ad cõitatez ordinare de monetis vt dictũ ẽ sepe. et ip̃a ꝓpter discordiã multitudinis non potuit cõuenire in vnũ modũ. nõne ip̃a potuit in hoc cõdescendere ꝙ totalis dispositio monete ex tũc et de cetero staret in p̃ncipis volũtate? certe sic. et ꝙ rõne hui⁹ ip̃e caꝑet emolimentũ in mutatiõe seu ordinatione monete. Itẽ vij. ca. dicebat̃ ꝙ certa pẽsio debz esse taxata ꝓ factõe monete. et ꝙ de et sup̃ illa pẽsione p̃nceps põt et debz aliquid habẽ. ergo pari rõne debet habẽ vel accipẽ sup̃ hoc plus et pl⁹ et ꝑ cõsequẽs tãtũ sicut ꝑ mutationez monete. ergo eodẽ modo ꝑ tales mutationes p̃t illud emolimentuz leuare. Itẽ oportz p̃ncipẽ habere reddit⁹ certos et magnos sup̃ cõitatẽ vñ ip̃e possit tenẽ statuz nobilẽ et honestũ ꝓut decet magnificẽciã p̃ncipalẽ siue regiã maiestatez Oportz etiã ꝙ isti reddit⁹ sint de dñio p̃ncipis seu de iure ꝓprio regalis. Possibile ẽ igit̃ ꝙ vna et magna ꝑs istoꝝ reddituũ oliz fuẽit assignata sup̃ fc̃m monetaꝝ talit̃ ꝙ licẽt p̃ncipi lucꝝ recipe mutãdo monetas. Possibile ẽ etiã ꝙ isto dẽpto residui reddit⁹ nũq̃ꝫ suf

ficerent ꝓ statu principi pertinēti. Uelle ergo sibi amouere ptātem mutandi monetas ē cōtra honorē regni attētare principez exheredi tare. imo ipm depauparet a statu debite magnificētie destituere nō tā iniuste q̄z ec̄ vituꝑabilit̄ ꝓ tota cōitate. quam nō decet habē ꝑnci pē nisi excellēti statu pollentē

Capitulum vicesimum quartū. Rn̄sio ad p̄dicta et cōclusio principalis

Quamuis in solutiōe ꝑmi argumēti forsan multe difficultates possēt occurrere. verū/ tn̄ transeūdo breuit̄ ꝓ nūc occurrit mihi ꝙ ne ꝑnceps fingeret talē nc̄itatē esse qn̄ nō ē sicut fingūt tyranni vt dicit Aristl. det̄minandū est ꝑ cōitatē aut ꝑ valentiorē eius partē exp̄sse vel tacite. qn̄ q̄lis. et q̄nta nc̄itas eminet. Exp̄sse dico. qꝛ ad hoc debz ꝯgregari cōitas si assit facultas. Tacite v̄o si fuēit festina nc̄itas ꝙ ꝓplus conuocari nō possit. et tam euidēs ꝙ postea appareat notorie. Tunc em̄ ꝑncipi licet aliqua recipe d̄ facultatibus subditoꝝ nō ꝑ mutationē monete ꝫ ꝑ modū mutui. de q̄ postea faciēda ē restitutio plenaria. Ad aliud cū dicit̄ ꝙ ꝑnceps pōt habere ꝑuilegiū mutandi monetas ꝑmo nō intromitto me d̄ potētia pape ꝫ puto ꝙ nūq̄z h̄ ꝯcesserit nec ꝯcedet qm̄ sic ipe daēt licētiā malefaciēdi quā null⁹ bn̄ operando meretur accipere. De imperatore autē romano dico ꝙ ipe nulli principi potuit vnq̄z ꝑuilegiū dare faciēdi illud qd̄ sibimet nō licēt. sicut ē talis monete mutatio. vt pz ex pri⁹ dictis. De cōitate etiā dictū est capitulo. xxij. quia ipa nō p̄t mutare monetas nisi in certo casu. Et tūc si ipa ꝯmitteret ꝑncipi h̄ cū limitatione rōnabili q̄ ex eodē caplo et alijs apparet. iā h̄ nō faceret princeps tanq̄z ꝑncipalis auctor. ꝫ sic ordinatiōis publice executor. Ad aliud aūt cū arguit̄ ꝙ cōitas cui⁹ est moneta se possz spoliare suo iure et illud totuz ꝑncipi tradē et sic totuz ius monete deuoluerēt ad ꝑncipē. Primo videt̄ mihi ꝙ h̄ nūq̄z faceret cōitas bn̄ ꝯsulta nec ec̄ sibi licet q̄modolibz mutare monetas. aut male vti re sua vt dictū ē caplo. xxij. Itē cōitas ciuiuz q̄ naturalit̄ ē libera nūq̄z scient̄ se redigeret in seruitutē. aut se subijcēt iugo tyrānice ptātis. Si ergo ipsa decepta aut minis territa seu coacta ꝯcedat ꝑncipi tales mutationes. nō aduertēs incōueniētia que sequūtur et h̄ seruilit̄ se fore subiectā ipa p̄t h̄ statiz aut qūolibz reuocare. Itē res q̄ spectat alicui q̄i de iure naturali qn̄q̄z nō p̄t ad alterū iuste trāsferri. Sic aūt ꝑtinet moneta ipi libere cōitati vt satis patz ex caplis ꝑmo et sexto. Sic ergo cōitas nō pōt ꝯcedē ꝑncipi ꝙ ipe habeat auctoritatē abutēdi vxorib⁹ ciuiuz quibuscūq̄z voluerit. ita non potest ei dare priuilegium tale monetarum quo ipse non posset nisi male vti exigendo tale lucrum super mutatione

monetarū vt satis pz ex multis p̄cedētib⁹ capl̄is. Per h̄ pz ad aliđ qđ addebat̄ vlteri⁹ de cōitate nō cōcordi in ordinatione monete q̄ p̄t ꝯdescendē q̄ntum ad h̄ in p̄ncipis arbitrio. Dico ꝙ sic p̄t q̄ntuz ad aliqua et ad tp̄s. ꝫ nō sibi cōcedendo ptātē tāti lucri sumendi sup̄ indebitis mutatiōib⁹ supra dc̄is. Ad aliud argumentū sūptū ex capitulo. vij. de h̄ ꝙ p̄nceps pōt aliqđ emolimētū hr̄e sup̄ monetam. Rn̄det̄ facilit̄ ꝙ h̄ est q̄si quedam pensio parua et limitata q̄ non p̄t q̄ntūlibet augeri p̄ mutatōes predictas. ꝫ stat sine mutatiōe quacūqz. Ad aliud concedit̄ ꝙ p̄nceps p̄t habē reddit⁹ et debz habē magnificū et honestissimū statuz. sed isti reddit⁹ pn̄t et debent alibi assignari et aliter sumi q̄z p̄ mutationes indebitas ex quib⁹ tāta mala et tot incōueniētia oriunt̄. sic̄ ostensū est an̄. Posito etiam ꝙ aliq̄ portio istoꝝ reddituū esset sup̄ monetam. Ip̄a tn̄ debet eē certe et det̄minate q̄ntitatis. sicut supra quālibet marchā q̄ monetaret̄ duo solidi vel sic. et tūc istud esset absqz q̄cūqz mutatiōe siue lucri augmēto irrōnabili et enormi. qđ p̄t ꝓuenire ex detestabilib⁹ mutatiōib⁹ sepedictis. De q̄bus vniuersalit̄ cōcludendū est ꝙ p̄nceps nō p̄t eas facere aut talit̄ lucruz accipē. nec de iure cōi seu ordinario. nec de p̄uilegio siue dono. cōcessione. pacto. seu q̄uis alia auctoritate. vel alio q̄cūqz mō. nec p̄t esse de suo dn̄io aut sibi q̄uolibz p̄tinere. Itē quia istud sibi denegare non est ip̄m exhereditare aut maiestati regie cōtraire. sicut mentiunt̄ falsiloq̄ adulatores sophistici et reipublice ꝓditores. Rursū cuz p̄nceps teneat̄ h̄ non facere ip̄e non meret̄ habē aliquā pensionē siue donū pro abstinendo a tali abusiua exactione. Hoc em̄ nō videt̄ aliud esse nisi p̄cium redemptiōis a seruitute qđ nullus rex aut bon⁹ p̄nceps debz a subditis exigere. Itē supposito ⁊ non cōcesso ꝙ ip̄e haberet p̄uilegium capiendi aliquid supra monetā ꝓ faciēdo eā bonā et ꝓ tenēdo eam in eodē statu adhuc ip̄e deberet tale p̄uilegium perdē in casu in q̄ tātū abuteret̄ ꝙ ip̄e mutaret et falsificaret monetam ꝓ suo lucro non minus cupide q̄z turpiter adaugendo

Capitulum vicesimum

q̄ntum Ꝯ tyrannus non pōt diu durare

In istis duob⁹ capl̄is intēdo ꝓbare ꝙ exigē pecuniā p̄ tales mutationes monete ē cōtra honorē regiū et in preiudiciuz toti⁹ regalis posteritatis. Sciēdū ē igit̄ int̄ p̄ncipatū regis et tyrānicum. hoc interest ꝙ tyrann⁹ plus querit ⁊ p̄diligit ꝯmodū ꝓprium q̄z cōmune cōueniens subditorū. Et ad hoc nititur. vt teneat ꝓpl̄m sibi seruilit̄ subiugatum. Rex aūt cōtrario vtilitati priuate publicam prefert et sup̄ omnia post deum et animam suaz diligit bonū cōe et libertatē publicā sb̄ditoꝝ ⁊ hec ē vēa vtilitas ⁊

nobilitas p̄ncipātis cui⁹ dominiū tanto est nobili⁹ tāto meli⁹. q̄nto est magis liberoꝝ siue meliorū vt ait Aristl. et eo diuturni⁹ q̄ in tali ꝓposito intentio regis ꝑseuerat dicēte cassiodoro. Disciplina imperādi est amare qd̄ multis expedit Quotiēs em̄ regnū in tyrānidem vertit̄ nō longo post tp̄e custodit̄. qꝛ ꝑ h̄ ad diuisionē trāslatōez aut ꝑditionē omnimodā p̄parat̄ maxime in regione tp̄ata et remota a ciuili barbaria vbi sūt hōines conuersatiōe morib⁹ et natura liberi n̄ serui nec sub tyrānide ꝑ cōsuetudinē indurati. q̄b⁹ seruit⁹ foret inexpediens inuoluntaria et oppressio tyrānica similit̄ violēta. ergo nō diu ꝑmansura. qꝛ sicut Aristl. ait. Violentia citissime corrūpit̄ Ideo dicit Tulli⁹ ꝙ nulla vis imperij tanta est q̄ p̄mente metu possit eē diuturna. Et seneca in tragedijs inquit Violenta nemo imꝑatione timuit moderata durat. Vn̄ p̄ncipib⁹ destitutis improꝑabat dn̄s ꝑ ꝓp̄ham dicēs ꝙ imperabāt subditis cū austeritate et potentia. Adhuc aūt ꝓpositū alit̄ declarat̄. Ait em̄ plutarch⁹ ad tyrānuz imꝑatorem ꝙ respublica ē corp⁹ qd̄dam qd̄ diuini numinis instar bn̄ficio animat̄ et sūme eq̄tatis agit̄ nutu et regit̄ quodā moderamine rōis Est igit̄ respublica siue regnuz sic̄ qd̄dā corp⁹ hūanū. et ita vult aristoteles. v. politice. Sic̄ ergo corp⁹ male disponit̄ qn̄ humores excessiue fluūt ad vnū ei⁹ mēbrū ita ꝙ illud mēbruz sepe ex h̄ inflat̄ et nimiū ingrossatur reliq̄s exiccatis et nimis attenuatis tollit̄ qꝫ debita ꝓportio neqꝫ tale corp⁹ p̄t diu viuere Ita cōformit̄ est de cōitate vel regno qn̄ diuitie ab ip̄ius vna parte attrahūtur vltra modū Cōmunitas nāqꝫ vel regnū cui⁹ principātes in ꝯparatiōe ad subditos q̄ntum ad diuitias potētiaz et statū enormiter crescētē. tūc est velut sicut vn⁹ homo cui⁹ caput est tam magnū taz grossū ꝙ non potest a reliquo debili corpore sustentari. Quēadmodum ergo talis homo non pōt se iuuare nec sic diu viuē ita neqꝫ regnū permanere poterit cuius princeps trahit ad se diuitias in excessu. sicut fit per mutationes monete. vt patuit capitulo xx. Rursum sicut in mixtione vocum non placet nec delectat eq̄litas et ineq̄litas nimia vel indebita totā consonantiam destruit et deturpat. imo requiritur proportionata inequalitas et cōmēsurata qua perseuerante emiscent leti blanda modulamina chori. Sic etiam vniuersaliter quo ad omnes partes cōmunitatis equalitas possessionuz vel potentie non conuenit nec consonat sed et nimia disparitas armoniam reipublice dissipat et corrumpit. vt patet per Aristotelem quinto politice. Potissime vero ipse princeps qui est in regno velut tenor et vox principalis in tāta si magnitudine excedat et reliqua communitate discordet regalis policie dulce melos tunc erit perturbatum. Propter quod

ſm Ariſt. adhuc eſt alia differen
tia int̄ regē ⁊ tyrannū. qꝛ tyrann⁹
vult eſſe potētior tota cōitate cui
p̄ſidet violent̄ Regis vero tp̄ātia
eſt tali moderamine tp̄ata ꝙ ipſe
maior atq̄ potentior q̄ aliq̄s ei⁹
ſubdit⁹. eſt tñ tota ip̄a cōitate infe
rior virib⁹ et op̄ib⁹ et ſic in medio
conſtitut⁹. Sz qm̄ ptās regia cōi/
ter et leuit̄ tendit in mai⁹. ideo ma
xima cautela adhibēda eſt et ꝑui
gil cuſtodia. imo altiſſima et prin
cipalis prudentia requirit̄ ad eaz
p̄ſeruandā ne labat̄ ad tyrānidez
p̄cipue ꝓpter adulatoꝝ fallacias
qui ſꝑ p̄ncipes ad tyrāniā impule
rūt. vt ait Ariſt. Ip̄i em̄ ſicut in li
bro Peſter legit̄. aures p̄ncipum
ſimplicit̄ et ex ſui natura alios eſti
mantes callida fraude decipiūt ⁊
eoꝝ ſuggeſtionib⁹ regū ſtudia de/
prauant̄ Sed qm̄ eos euitare aut
extirpare difficile eſt ip̄e Ariſt. dat
aliā regulā ꝑ quā regnū pōt lōgo
tp̄e cōſeruari. et eſt ꝙ p̄nceps mul
tū amplificet dñiuz ſup̄ ſubditos.
exactiones captiōes non faciat. li
bertates eis dimittat aut cōcedat
nec eos impediat neq̄ vtat̄ pleni
tudine ptātis. ſz potentia legib⁹ et
cōſuetudinib⁹ limitata et regulata
Pauca em̄ ait Ariſt. ſt̄ iudicis ſeu
p̄ncipis arbitrio relinquenda. Ari
ſtoteles adducit exemplū de The
opōpo lacedomoꝝ rege. q̄ cū mul
tas ptātes atq̄ tributa ꝓpl̄o re/
miſiſſet ab añceſſoribus impoſita
ip̄e q̄dē vxori plorāti atq̄ impro/
peranti turpe eſſe regnū minoris
emolimenti filijs traditurū q̄ ſuſ
cepiſſet a p̄re. Rñdit dicens. Tra/
do diuturni⁹. O diuinū oraculū. o
q̄nti ponderis verbuz. et in palaci
is regijs litteris aureis depingen
dum Trado inquit diuturni⁹. acſi
diceret. Plus auxi regnū duratōe
tp̄is. q̄ ſit diminutū moderatiōe
ptātis. Ecce plus q̄ ſalomō hic
Et ſi roboā de quo ſupra memini
a patre ſuo ſalomone regnū ſic cō
poſitū recepiſſet et tenuiſſet. nunq̄
decē de duodecim tribubus iſrl̄ ꝑ/
didiſſet. nec ſic improperatū fuiſſz
Ecc̄i. xlvij. Prophanaſti ſemen tu
um inducere iracūdiā ad liberos
tuos et ceteris ſtultitiā vt faceres
imperium bip̄titū. Sic igit̄ oſtēſū
eſt ꝙ dñium qd̄ ex regno in tyran
nidem vertit̄ oportet ꝙ celerit̄ fi/
niatur

Capitulum viceſimum

ſextū Q. cape lucruz ex mutatiōe
monete preiudicat toti regali po
ſteritati

Declarare ꝓpono ꝙ muta/
tiōes p̄dc̄e ſt̄ cōn honorē
regis et genēi regio p̄iudicāt. ꝑ q̄
tria p̄mitto. Primū ē ꝙ illd̄ ē in re
ge vitupabile ⁊ ſucceſſorib⁹ ſuis p̄
iudiciabile. per quod regnuz per/
ditioni diſponitur aut vt ad alie/
nigenas trāſferatur nec rex poteſt
ſatis dolere vel flere qui eſſet infe
lix ita miſerabilis ꝙ per negligen
tiam ſuam aut per malum regimē
eius aliquid fieret vnde ip̄e vl̄ he
redes ſui ꝑderent regnū tot virtu
tib⁹ auctū. tāto tp̄e glorioſe ſerua
tū. necnō in ꝑiculo anime ſue glo/

riose foret si ex defectu sui populū pateret tot pestilētias tot calamitates et tātas. q̄t et q̄nte solēt accidē in dissipatiōe siue trāslatione regnoꝝ. Scdo supposito ꝙ ꝑ tyrānisationem regnum perditioni exponit. sicut declaratū ē i capl̄o p̄cedenti. Et qm̄ sicut in Eccō. scribit. Regnū a gēte i gentē transfertur ꝓpter iniustitias et iniurias et ꝯtumelias et diuersos dolos tyrānis aut iniuriosa est aut iniusta est cū h̄ etiā vt ad spēalia descēdā absit ꝙ in tātū degenēauerint frācigenaꝝ libera corda ꝙ voluntarie serui fiant. Ideoq; seruitus eis imposita durare nō posset. qm̄ et si magna sit tyrānorū potentia. est tn̄ liberis subditoꝝ cordib⁹ violēta. et aduersus alienos inualida. Quicunq; ergo dn̄os francie ad hmōi regimē tyrannicū quocūq; mō traherēt. ip̄i regnū magno discrimini exponerēt et ad terminum p̄pararent. Neq; em̄ reguz frācie generosa propago tyrānisare didicit. nec seruiliter subijci gallicus populus ꝯsueuit. Ideo si regia ꝓles a pristina virtute degeneret ꝓculdubio regnū perdet. Tertio suppono tanq̄ iam ꝓbatū et sepius repetitū ꝙ capere vel augē lucrum sup̄ mutatione monete est factū dolosū tyrānicū et iniustū. cuz hoc etiā non posse ꝯtinuari in regno qd̄ quidē regnū iam nō sit q̄ ad alia multa in tyrannidē versuz Vn̄ non solū incōuenientia sequūtur ex isto. sed oportet q̄dam alia mala esse preuia. alia ꝯcomitatiua quia hoc non pōt a viris consuli qui non sint intentione corrupti atq; ad omnē fraudem et nequitiaz tyrannicā consulēdam parati vbi viderentur p̄ncipi ad hoc inclinari aut posse. Dico itaq; recolligendo ꝙ res per quā regnū disponit perditiōi. turpis est p̄iudiciabilis regi. sed hoc ē pertrahi et conuerti ex hēdib⁹ suis. et h̄ fuit p̄muz suppositū. et in tyrannidē et hoc fuit scd̄m. ⁊ ad hoc vertitur ꝑmutatio monete vt dicit tertiū. Igitur exactio que fit ꝑ tales mutationes est contra honorē regis ⁊ preiudiciabilis toti posteritati regali quod erat ꝓbandū Hec igitur vt p̄misi sine assertione dicta sint et cuz correctione prudentū. Nam s̄m Aristotelē ciuilia negotia plerūq; sūt dubia ⁊ incerta. Siquis igit̄ amore veritatis inueniende his dictis voluerit contradicere aut contrascribere bene faciet. Et si male locutus sum testimoniū perhibeat de malo. Sed cū rōne ne ip̄e videatur gratis et voluntarie condemnare. quod non potest efficaciter impugnare

Explicit tractatus de cōmutatione monetarum